

21. Yüzyılda Orta Doğu'da Yaşanan Gelişmelerin Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi Üzerine Bir Bakış

Kahraman GÜRBÜZ¹

Öz

Türkiye ile Avrupa devletleri arasında Soğuk Savaş döneminde Kıbrıs konusu, Türk-Yunan ve Arap-İsrail anlaşmazlıkları ekseninde şekillenen ilişkiler, Soğuk Savaş sonrasında daha çok terör sorunu temelinde gelişme göstermiştir. Son dönemde ise ilişkiler daha çok Orta Doğu'da yaşanan Suriye İç Savaşı, terör ve istikrarsızlıktan kaynaklı göç sorunu, Libya İç Savaşı ve Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının kullanımı ile Rusya-Ukrayna arasındaki savaştan kaynaklanan enerji arz güvenliği sorunu ekseninde gelişme göstermektedir. Uluslararası sistemde etkin bir aktör olan Avrupa Birliği (AB), sahip olduğu petrol ve doğalgaz kaynaklarıyla küresel güçlerin hedefinde olan Orta Doğu bölgesinde bu etkinliğini silahlı müdahalelerden çok yumuşak güç unsurlarını kullanarak göstermeye çalışmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında; AB tam üyelik müzakerelerine başlanması, uluslararası terörizmle mücadelenin dünya gündemine oturması ve Türkiye'nin terör örgütlerinin yoğunlukla faaliyet yürüttüğü Orta Doğu coğrafyasına yakınlığı, Türkiye'yi bölgesinde aktif rol oynamaya sevk etmiştir. Bu çalışmada, Türkiye-AB ilişkilerinin tarihi perspektifi kısaca anlatılmış, Türkiye'nin ve AB'nin Orta Doğu politikası hakkında bilgi verilmiş, ABD'nin Orta Doğu coğrafyasına yönelik politikalarının Türkiye-AB ilişkilerine etkisine dikkat çekilmiş, AB ülkelerinin Türkiye'ye karşı faaliyette bulunan başta PKK olmak üzere terör örgütlerine desteği ve terör sorunu ekseninde Türkiye-AB ilişkileri ele alınmış, çeşitli değerlendirmeler yapılmış ve önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın amacı, Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Doğu coğrafyasında, başta Türkiye'ye komşu olan ülkelerde yaşanan gelişmelerin Türkiye'nin AB üyeliğine etkisini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Terör, PKK, Avrupa Birliği

A Perspective on the Impact of Developments in the Middle East on Türkiye-EU Relations in 21st Century

Abstract

Relations between Türkiye and European states, which were shaped around the Cyprus issue, Turkish-Greek and Arab-Israeli Disputes during the Cold War, developed mostly based on terror problems after the Cold War. Recently, relations have been developing mostly on the axis of the Syrian Civil War in the Middle East, the migration problem caused by terrorism and instability, the Libyan Civil War and the use of energy resources in the Eastern Mediterranean, and the energy supply security problem arising from the war between Russia and Ukraine. The European Union (EU), an active actor in the international system, tries to demonstrate its effectiveness in the Middle East region, which is the target of global powers with its oil and natural gas resources, by using soft power elements rather than armed interventions. From Türkiye's perspective, the start of EU full membership negotiations, the rise of the fight against international terrorism on the world agenda, and Türkiye's proximity to the Middle East geography, where terrorist organizations operate intensively, have led Türkiye to play an active role in its region. In this study, the historical perspective of Turkey-EU relations was briefly explained, some information about Turkey's and the EU's Middle East policy was given, and attention was drawn to the impact of the US policies towards the Middle East geography on Turkey-EU relations and the EU countries activities against Turkey had been highlighted. Turkey-EU relations had been discussed in terms of European countries' support of terrorist organizations, especially the PKK, various evaluations had been made and suggestions had been tried to be made. The study aims to reveal the impact of the developments in the Middle East geography, especially in Turkey's neighboring countries, in the post-Cold War period on Turkey's EU membership.

Keywords: Middle East, Terror, PKK, European Union

Atf İçin / Please Cite As:

Gürbüz, K. (2024). 21. Yüzyılda Orta Doğu'da yaşanan gelişmelerin Türkiye-AB ilişkilerine etkisi üzerine bir bakış.

Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(3), 1141-1157. doi:10.33206/mjss.1409707

Geliş Tarihi / Received Date: 25.12.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 25.02.2024

¹ Dr. – Jandarma Genel Komutanlığı, kahramangurbuz@gmail.com,

 ORCID: 0000-0003-4680-7881

Giriş

Orta Doğu yaklaşık 400 yıl gibi uzunca bir süre Osmanlı Devleti hâkimiyetinde kalmış bir bölgedir. Bu nedenle Türkiye'nin bölge ülkeleriyle arasında yalnızca coğrafi bir yakınlık değil, aynı zamanda tarihi, sosyal ve kültürel bir yakınlık da söz konusudur. Türkiye'nin Orta Doğu ülkelerine yönelik belirlediği politikalarda ve bölge ülkeleriyle kurduğu ilişkilerde bu faktörler belli ölçülerde etkili olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu yıllardan itibaren yönünü batıya çevirmiş, siyasi, sosyal ve hukuki birçok alanda Batılılaşma yolunda önemli değişiklikler yapılmıştır. Orta Doğu coğrafyasında Arap milliyetçiliğinin yükselişi, artan Batı karşıtlığı ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin tam anlamıyla Batı yanlısı bir tutum içerisine girmesi ilişkilerde uzaklaşmaya neden olmuştur. Türkiye'nin, İsrail devletini ABD'den sonra tanıyan devletlerin başında gelmiş olması da Arap Orta Doğusu ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde, Türkiye'de Atatürk önderliğinde Batılılaşma yönünde yapılan inkılâplar, devlet yapısıyla birlikte toplumun yapısını da önemli ölçüde değiştirmeye yöneliktir. Belirlenen dış politika anlayışı bölgede barışın, huzurun devamını sağlamak ve Batılı ülkelerle ilişkileri geliştirmek yönünde olmuştur (Gözen, Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, 2002). Türk toplumunda hayata geçirilen Batılılaşma hareketi, Orta Doğu ülkelerinin muhafazakâr kesimleri tarafından hoş karşılanmamış ve Türkiye'ye karşı mesafeli bir duruş sergilemelerine neden olmuştur. Ancak aynı dönemde bu ülkelerdeki modernleşme yanlısı kesimler tarafından sempati ve beğeni ile karşılanan Türk modernleşmesi, model olarak alınması gereken önemli ve başarılı bir değişim olarak algılanmıştır. Orta Doğu ülkelerinden İran ve Afganistan'ın reformcu liderleri tarafından, Türkiye'nin gerçekleştirdiği modernleşme hareketi örnek alınmış, Türkiye'deki dönüşüm yerinde müşahede edilmek üzere ziyaretler gerçekleştirilmiş ülkeler arasındaki ilişkilerde olumlu gelişmeler yaşanmıştır (Gürbüz, 2023). Birinci Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu coğrafyasındaki devletlerin birçoğunda Batılı devletlerce kurulan manda yönetimlerinin oluşu, Türkiye'nin bu ülkelerle doğrudan bir ilişki kurmasının önüne geçmiştir. Suriye ve Lübnan ile Fransız, Irak ve Ürdün ile İngiliz manda yönetimleri üzerinden ilişkiler yürütülmüştür. Bu dönemde Körfez ülkeleri ile Kuzey Afrika ülkeleri de bağımsızlıklarını elde edemedikleri için Orta Doğu ülkeleri ile sağlıklı bir ilişki kurulamamış, sürekli Batılı devletlerin etkisi hissedilmiştir (Şahin, 2010).

Türkiye özellikle 1920'li yıllarda, Orta Doğu ülkelerinin kendi aralarında yaşamış oldukları sorunlara müdahil olmaktan kaçınmış, kendi ulusal güvenliğini koruma ve yeni kurulan devletin inşası konularına önem vermiştir. Ancak uluslararası ortamda gelişen durumlar ve Türkiye'nin iç güvenlik ve doğu bölgesinde karşıya kaldığı asayiş sorunları, Türkiye'yi 1930'lu yıllarda Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çeşitli işbirlikleri kurmaya sevk etmiştir. Bu kapsamda İran, Irak ve Afganistan ile bölgedeki huzurun devamını sağlamak, kendi aralarında yaşadıkları sınır sorunları başta olmak üzere bazı sıkıntıları ortadan kaldırmak amacıyla ilişkiler geliştirilmiş ve 1937 yılında Sadabat Paktı imzalanmıştır. İmzalanan paktın, dış politika konusunda paktın dışında kalan ülkelere karşı oluşturulmuş bir savunma antlaşmasından ziyade, üye ülkelerin aralarında yaşadıkları sorunları gidermek ve kendi ulusal güvenliklerini sağlamak adına yaptıkları bir antlaşma olduğu söylenebilir.

İkinci Dünya Savaşı sürecinde dış politikasını hassas dengeler üzerine oturarak tarafsız kalmayı başaran Türkiye, savaş sonrasında oluşan düzende kendisini ABD önderliğindeki Batı bloğu içerisinde yer almak zorunda hissetmiştir. Bu noktada Sovyetler Birliği'nin boğazların hâkimiyeti başta olmak üzere Türkiye'den toprak talebinde bulunmuş olması en önemli etkidir. Bu dönemde Orta Doğu coğrafyasında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları, Orta Doğu güç dengesinin yeniden kurulması sonucunu doğurmuş, güçlü devletlerin bölge ülkelere nüfuz etme politikaları hız kazanmıştır. ABD önderliğindeki Batı bloğuna yakınlaşan Türkiye, Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla birlikte artan Sovyet tehdidi karşısında ulusal güvenliğini korumak adına Batılı devletlerle askeri ittifak içerisine girmek istemiştir. Nihayetinde 1952 yılında NATO'ya üye olmuş ve Sovyetler Birliği'ne karşı bir güvenlik örgütü çatısı altında yerini almıştır. NATO'ya üyelik sürecinde ve sonrasında ABD'nin askeri ve ekonomik yardımları ülke kalkınmasına destek olmuş, Türkiye dış politikasını başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin çıkarlarıyla örtüşürme yoluna gitmiştir. Türkiye'nin bu dönemde Batılı ülkelerle ilişkileri askeri ve ekonomik ilişkilerle sınırlı kalmamış, ideolojik açıdan da Batı yanlısı bir anlayış benimsenmiştir. Bu doğrultuda Orta Doğu'ya yönelik politikalarını da ABD ve Avrupa ülkeleriyle uyumlu bir çizgi yürütmüştür (Bağcı, 2001; Kürkçüoğlu, 2010).

ABD başta olmak üzere Batılı devletlerin Orta Doğu politikaları üç temel konu üzerinde şekillenmiştir. Bunlar, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki yayılmacı politikasının önüne geçmek, bölgedeki

petrol rezervlerini korumak, enerji arz güvenliğini sağlamak ve 14 Mayıs 1948 tarihinde kurulan İsrail devletinin güvenliğini sağlamaktır (Halliday, 2005). Bu dönemde Orta Doğu'da etkisini artıran Arap milliyetçiliği, uzun yıllar bu coğrafyada egemen olmuş Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olarak kabul edilen ve Batı dünyasına giderek yakınlaşan Türkiye'ye karşı, Arap ülkelerinde olumsuz bir bakış açısına neden olmuştur. Çünkü Birinci Dünya Savaşı öncesinden itibaren uzunca bir süre bağımsızlık vaatleriyle oyalanan ve aldatıldıklarını düşünen Arap milliyetçileri nazarında Batılı ülkelere karşı ciddi manada bir tepki olmuşmuş, buna Filistin topraklarında İsrail devletinin kurulması da eklenince, tepki ve öfke daha da artmıştır. Suriye'nin, 29 Haziran 1939 tarihinde Hatay'ın Türkiye'ye katılışını kabullenmemesi, Hatay üzerindeki hak iddiasını sürdürmesi ve Türkiye'nin 28 Mart 1949 tarihinde İsrail devletini tanıyan halkı Müslüman olan ilk devlet olması, Arap dünyasında Türkiye'ye karşı tepkilerin artmasına neden olmuştur. Orta Doğu'da Sovyet yayılmacılığına karşı 24 şubat 1955 tarihinde kurulan Bağdat Paktı'na Arap ülkelerinden yalnızca Irak'ın katılmış olması Arap dünyasında bu dönemde oluşan Batı karşıtlılığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Mısır ve Suriye'de Arap milliyetçilerinin iktidara gelmeleri ve Sovyetler Birliği ile yakın ilişki kurlmaları, Batılı devletlerin safında bulunan NATO üyesi Türkiye ile ilişkilerin kötüleşmesine neden olmuş, 1957 yılında Türkiye ile Suriye savaşın eşiğine gelmiştir. Irak'ta 14 Temmuz 1958 tarihinde Arap milliyetçileri tarafından gerçekteştirilen ihtilal neticesinde Batı yanlısı iktidar devrilmiş, Türkiye Orta Doğu ülkelerine yönelik etkin bir dış politika uygulama olanağını kaybetmiştir. Bu süreçte Batılı ülkelerle uyumlu bir şekilde yürütölen dış politika, Türkiye'yi Orta Doğu ülkelerinin kendi aralarında yaşadıkları sorunlarda tarafsız kalmaya sevk etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı nedeniyle karşı karşıya kaldıkları ekonomik zorluk ve uluslararası sistemde ortaya çıkan iki kutuplu düzen, Avrupa devletlerini işbirliği içerisinde hareket etmeye sevk etmiştir. Bu doğrultuda öncelikle kendi aralarında bir savaş durumunun yaşanmasını önlemek amacıyla, savaş sanayisinde önemli bir yer tutan kömür ve çelik üretiminin uluslararası bir organizasyon tarafından yönetimini sağlamak üzere 18 Nisan 1951 tarihinde Fransa, Federal Almanya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve İtalya'nın katılımıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kurmuşlardır (Corradetti, 2020). Sonrasında bu altı ülke arasında 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşmasıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuş, Avrupa devletlerinin siyasi ve ekonomik entegrasyon süreci açısında en önemli adım atılmıştır.

Bu çalışmada; Türkiye-AB ilişkilerinin tarihi perspektifi kısaca anlatılmış, Türkiye'nin ve AB'nin Orta Doğu politikası hakkında bilgi verilmiş, ABD'nin Orta Doğu coğrafyasına yönelik politikalarının Türkiye-AB ilişkilerine etkisine dikkat çekilmiş, AB ülkelerinin Türkiye'ye karşı faaliyette bulunan başta PKK olmak üzere terör örgütlerine desteği ele alınmış, çeşitli değerlendirmeler yapılmış ve önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır. AB'nin kuruluşundan itibaren Türkiye'ye karşı sergilemiş olduğu ikircikli ve dışlayıcı politikalara karşı Türkiye'nin ortaya koyduğu tutum, 2011 yılı sonrasında Türkiye'nin Orta Doğu coğrafyasında yaşanan gelişmelere karşı daha aktif bir politika izlemeye başlaması, AB'ye tam üyelik müzakere sürecinde yaşanan tıkanıklık, yasadışı göç sorunu ile mücadelede tarafların işbirliği içerisinde hareket etme zorunluluğu konuları kapsam dahilinde ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Doğu coğrafyasında, başta Türkiye'ye komşu olan ülkelere yaşanan gelişmelerin Türkiye'nin AB üyeliğine etkisini ortaya koymaktır. Araştırma yöntemi olarak nitel analiz tekniklerinden içerik analizi tercih edilmiştir. Konuyla ilgili olarak yapılan literatür araştırmasında; daha önce yapılmış çokça araştırma, yayımlanmış telif ve tetkik eserlerden özellikle güncel olanlardan faydalanılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, Türkiye-AB ilişkilerinin Soğuk Savaş dönemindeki seyri ele alınmış ve Orta Doğu'nun ilişkilerdeki önemi anlatılmıştır. Sonraki bölümde ise Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin uluslararası politikadaki sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konuma dikkat çekilmiş, Orta Doğu'da yaşanan gelişmelerin ilişkilere etkisi ele alınmıştır. Çalışmanın önemi, kurulduğu tarihten itibaren yönünü batıya çevirmiş olan ve Avrupa Birliği'nin kurulmasıyla birlikte, bu birlikteliğe entegre olmaya çalışan Türkiye'nin, bu amaçla sergilemiş olduğu çabanın pek de karşılığının olmadığını ortaya koymasındır. Aslında Avrupa devletlerinin Türkiye'yi kendileriyle eşit haklara sahip olacak şekilde aralarına kabul etmeyecekleri gayet açıktır. Çalışmada, AB'nin Türkiye'ye karşı sergilemiş olduğu samimi olmayan tutum ortaya konularak, Türkiye'nin tek taraflı bir dış politikadan ziyade alternatifli bir dış politika anlayışı benimsemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-AB İlişkilerinde Orta Doğu'nun Önemi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında karşı karşıya kaldığı Sovyet tehdidi ve ekonomik kalkınma ihtiyacı nedeniyle yönünü batıya çeviren Türkiye, Avrupa devletleri arasında gerçekteştirilen bu entegrasyon sürecine kayıtsız kalmamış ve 31 Temmuz 1959 tarihinde topluluğa üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Türkiye'nin üyelik başvurusunda bulunmasının nedenleri arasında, aynı dönemde Yunanistan'ın da üyelik başvurusunda bulunması yer almaktadır. 1962 yılı Ekim ayında yaşanan Küba bunalımıyla birlikte ABD ile kurulan ilişkinin sorgulanmaya başlanması, Türkiye'yi Avrupa devletleri ile işbirliğine yöneltmiştir. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasında 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış olan Ankara Antlaşması'yla hukuki bir temele dayandırılmış (BAC (Devlet Arşivleri Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 1963; Cumhuriyet, 1963), Türkiye'nin 60 yıldır devam eden Avrupa devletleri ile entegrasyon süreci başlamıştır. Bu süreçte uluslararası konjonktürden kaynaklanan inişli ve çıkışlı dönemler yaşanmıştır. Türkiye'nin bölgesinde etkin bir güç olmasını istemeyen AB, ilişkilerde olumlu gelişmelerin yaşandığı dönemlerde Türkiye ile ilgili almış olduğu kararlarda ucu açık ifadelere yer vermiştir. Buna paralel olarak AB yetkililerinin Türkiye ile ilgili vermiş oldukları demeçlerde de Türkiye'nin tam üyelikten ziyade farklı bir şekilde ortaklıktan söz etmeleri, üyelik sürecinin hız kazanmasına engel olmuştur. Birliğe üye olması durumunda sahip olduğu potansiyelle, AB'nin karar alma mekanizmalarında etkin bir ülke olabileceği düşüncesiyle Türkiye'nin diğer üye ülkelerle eşit haklara sahip bir şekilde üye olması arzu edilmemiştir. AB'ye bağımlı bir ülke olarak kalması için aday ülke statüsünün devam etmesi yolunda politikalar izlenmiştir.

Avrupa Birliği Orta Doğu coğrafyasına yönelik geçmişten gelen siyasi, kültürel, ekonomik ve stratejik nedenlerden dolayı yoğun bir ilgi duymaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa devletleri bölge ülkeleri üzerindeki nüfuzlarını önemli ölçüde artırmışlardır. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu coğrafyasında girdikleri rekabet, bölge ülkeleri üzerinde manda yönetimleri kurarak bölgede söz sahibi olmaları sonucunu doğurmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın bu devletler üzerinde yarattığı yıkım ve savaş sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu düzen, Orta Doğu coğrafyasındaki rekabette yeni aktörler olarak Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği'nin karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur. 1956 yılındaki Süveyş Krizi ve 1962 yılında Cezayir'in Fransa'dan bağımsızlık elde etmesiyle birlikte Avrupa devletlerinin bu coğrafyadaki etkinliği ciddi manada azalmıştır (Mansfield, 2012). 1960'lı yılların sonundan itibaren, Avrupa devletlerinin Orta Doğu bölgesine yönelik politikalarının ana eksenini Filistin sorunu temelinde Arap-İsrail, Kıbrıs sorunu temelinde Türk-Yunan anlaşmazlıkları ve doğalgaz ile petrolün Orta Doğu ülkelerinden Avrupa ülkelerine nakli konuları oluşturmuştur.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Orta Doğu coğrafyasında karşı karşıya kaldığı diğer bir konu Kıbrıs sorunudur. Kıbrıs Rum Yönetimi'nin adadaki Türklere karşı gerçekleştirdiği saldırılar ve katliamlar, Türkiye'nin adaya müdahalesini gündeme getirmiştir. Ancak 5 Haziran 1964'te dönemin ABD Başkanı Johnson tarafından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderilen, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi durumunda Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı gerçekleştirmesi muhtemel bir saldırı karşısında NATO'nun Türkiye'yi savunamayacağını bildiren mektup, Türkiye-ABD ilişkilerine ciddi manada zarar vermiştir. Türk dış politikasında farklı arayışların ortaya çıkmasına neden olan bu mektup, Türkiye'nin her konuda bütünüyle Batı yanlısı hareket etmesinin yanlış bir politika olduğunu anlamasını sağlamış, alternatifli ve çok yönlü bir dış politika izlemesi gerektiği konusunda yol gösterici olmuştur. Bu tarihten itibaren Türkiye Orta Doğu'ya yönelik politikalarında da çok yönlülüğü esas almış, bazı konularda Batılı ülkelerle farklı bir dış politika uygulamaya başlamıştır. Özellikle Arap ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme gayreti içerisinde olmuştur. Bu duruma 1967 yılındaki Arap-İsrail Savaşı'nda Türkiye'nin Arap ülkelerini destekleyen tutumu örnek olarak gösterilebilir. Bu süreçte Türkiye, askeri üslerinin İsrail'e yardım ulaştırmak amacıyla ABD tarafından kullanımına izin vermeyeceğini ilan etmiş, Arap ülkelere yiyecek ve giyecek başta olmak üzere çeşitli insani yardımlarda bulunmuştur. Uluslararası ortamlarda Arap ülkeleri tarafından öne sürülen tezleri desteklemeye ve BM çatısı altında Arap ülkeleri lehinde oy kullanmaya başlamıştır. Türkiye'nin, İsrail-Filistin anlaşmazlığında benimsediği politikanın temelini BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı oluşturmuştur. Bu kapsamda İsrail'in varlığı meşru kabul edilirken, 1967 savaşı'ndan önceki sınırlara dönülmesi gerektiği savunulmuştur. Ayrıca Filistin devletinin bağımsız bir devlet olarak kabul edilmesi istenmiştir (Bölükbaşı, Türkiye ve İsrail, 2001). Türk dış politikasında farklı alternatiflere yönelme durumunun ortaya çıktığı bu süreçte, Doğu ve Batı bloğu arasında Soğuk Savaş'ın etkisinin ve şiddetinin azalmış olması, Türkiye'nin daha rahat hareket etmesine ve ilişkilerini çok yönlü olarak geliştirmesine olanak sağlamıştır. Bu dönemde Türkiye'de muhafazakâr kesimin iktidarda oluşu, Arap ülkeleri ile ilişkilerin daha rahat bir ortamda yürütülmesini ve geliştirilmesini kolaylaştırmıştır (Kürkçüoğlu, 2010; Koçer, 2006).

1973 yılında yaşanan Petrol Krizi sonrasında Türkiye, Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerini daha da geliştirme gayreti içerisinde olmuştur. Döviz rezervi konusunda sıkıntı yaşayan Türkiye, petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle ödeme güçlüğü yaşamaya başlamış, petrol üreten Arap ülkelerinden krediyle

petrol almak istemiştir (Sander, 2020). Türkiye'nin dış ticaretinde en büyük paya sahip olan Avrupalı devletlerin, petrol krizi nedeniyle ekonomilerinde karşı karşıya kaldıkları durgunluk, Türkiye'yi ihracat yapabileceği farklı pazarlara yönelmiştir. Bu süreçte öne çıkan ihracat pazarı Orta Doğu lkeleri olmuş, Türkiye bu ülkelere yönelik daha yakın ilişki kurma yoluna gitmiştir. Türkiye'nin 1974 yılında Kıbrıs'a gerçekteşirdiği müdahale de başta ABD olmak üzere Batılı devletlerle krizler yaşamasına neden olmuş, ekonomik ambargoya maruz kalmış, dış politikada farklı arayışların son derece haklı olduğu anlaşılmıştır. ABD tarafından Türkiye'ye karşı uygulanan silah ambargosu ve ardından Türkiye-ABD Savunma ve İşbirliği Antlaşması'nın askıya alınması bu krizlerden en etkili olanlarıdır (Uslu, 2000). Bu dönemde Arap-İsrail anlaşmazlığında Arap lkeleri lehine tutum sergileyen Türkiye, İsrail ile diplomatik ilişkilerini ikinci ktp düzeyine dşrmştir. 1979 yılında Ankara'da Filistin Kurtuluş rgt temsilcililiğinin açılışına izin vermiş, İsrail'in 1980 yılında Kudüs' "ebedi ve değişmez başkent" olarak ilan etmesini ise reddetmiştir. Türkiye'nin dış politikasında ortaya koyduğu değişiklik Arap lkeleri ile sınırlı kalmamış, İslam lkelerinin geneliyle ilişkilerin geliştirilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Türkiye, 21 Ağustos 1969 tarihinde Mescid-i Aksa'ya yönelik gerçekteşirilen kundaklama eylemi sonrasında, 22-25 Eylül 1969 tarihleri arasında Rabat'ta toplanan İslam Zirve Konferansı'na dışişleri bakanı düzeyinde katılmıştır. İslam lkeleriyle kurulan ilişkilerin ciddi manada gelişme göstermesi sonucunda, 25-29 Ocak 1981 tarihleri arasındaki zirveye Başbakan düzeyinde katılmıştır (Koçer, 2006).

Türkiye'nin Orta Doğu'daki Arap lkeleri ile ilişkileri gelişme göstermiş olsa da ABD ve Avrupalı devletlerle olan ekonomi, ticaret ve askeri alanlardaki kuvvetli ilişkileri inişli çıkışlı bir süreçte devam etmiştir. 1970'li yıllar ülkede yaşanan ekonomik ve siyasi krizler nedeniyle Türkiye için istikrarsızlığın en üst seviyeye çıktığı yıllar olmuştur. lke genelinde farklı siyasi ideolojileri benimseyen kitleler arasında yaşanan çatışmalardan kaynaklı ideolojik terör yaşanmış ve bu süreçte birçok insan hayatını kaybederken, özellikle genç nüfusun ağırlıkta olduğu bir kesim aldıkları hapis cezaları nedeniyle cezaevlerine girmiştir. 1980'li yılların başından günümüze kadar geçen süreçte ise etnik kimliğe dayalı bölücü terörle mücadele ülke gündemini meşgul eden öncelikli konu olmuştur. Bu olumsuzlukların yaşandığı süreçte, ortalama on yılda bir vuku bulan askeri müdahaleler de krizlerin derinleşmesine, toplumun ayrışmasına, demokrasinin ve insan haklarının yara almasına, kişisel hak ve özgürlüklerin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Söz konusu müdahaleler Türkiye'ye uluslararası toplumun bakışını da etkilemiş, özellikle AB ile ilişkilerinin gerilmesine neden olmuştur. 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimlerin ardından Turgut zal'ın Başbakan olmasıyla birlikte liberal politikalar hayata geçirilmeye başlanmış ve Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde adımlar atılmaya başlanmıştır. Uzunca bir süredir faaliyet göstermeyen Ortaklık Konseyi, zal'ın girişimleriyle 16 Eylül 1986 tarihinde Türk işçilerin Avrupa'da serbest dolaşımını görüşmek üzere toplanmış, ancak serbest dolaşımın hukuksal gerekçelerinin oluşmadığı yönünde bir karar alarak, Türkiye'nin bu talebini kabul etmemiştir. Yalnızca Avrupa Topluluğu sınırları içerisinde beş yıl süreyle çalışmış olan Türk işçilerin bu haktan faydalanabileceği belirtilmiştir (akmak, 2009).

Avrupa Birliği'nin sergilemiş olduğu olumsuz tutuma rağmen, zal Türkiye-AB ilişkilerinin gelişmesi amacıyla 1970 yılında imzalanan Katma Protokol'n Türkiye'ye yüklemiş olduğu sorumlulukları yerine getirmek adına gerekli mevzuat değişikliklerini yapma gayreti içerisinde olmuştur. Nihayetinde 14 Nisan 1987 tarihinde Türkiye AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. AB, Türkiye'nin sözde Ermeni soykırımını kabul etmemesi, Yunanistan ile yaşamakta olduğu sorunların çözümüne ilişkin adım atmaması, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti topraklarında asker bulundurarak sözde işgalci pozisyonunu devam ettirmesi gibi konuları gerekçe göstererek reddetmiştir (Aydoğan, 2002). Birlik tarafından Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna olumsuz yanıt verilirken, Türkiye ile ilişkilerin koparılmaması adına, Gümrük Birliği'nin devam ettirilmesinin taraflar arasındaki ilişkiler için önemine vurgu yapılmış; sanayi, teknoloji ve ekonomi alanlarında karşılıklı diyalog içerisinde ilişkilerin sürdürülmesi gerektiği belirtilmiştir (Ercan, 2018).

Türkiye'nin özellikle NATO yeliği ve İsrail devleti ile devam ettirdiği ilişkiler, Arap lkeleri tarafından Sovyetler Birliği ile kurdukları yakın ilişkilerin de etkisiyle tepkiyle karşılanmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin sınır aşan sular statüsündeki Fırat ve Dicle nehirleri üzerine inşa ettiği barajların da etkisiyle, suların paylaşımı konusunda Irak ve Suriye ile yaşanan su sorunu da ilişkilere olumsuz yönde etki eden önemli bir husustur. Türkiye'nin bu iki güney komşusu ile ilişkilerinde önemli ölçüde etkisi olan bir diğer konu, 1984 yılında ilk silahlı eylemini gerçekteşiren ayrılıkçı terör rgt PKK ile mücadele konusudur. Türkiye'nin PKK'ya karşı yaklaşık kırk yıldır srdrdğu mücadele sürecinde, Irak ve Suriye'nin örgütün kendi topraklarında yerleşmesine izin vermeleri, lojistik anlamda örgüte her türlü desteği vermiş olmaları, Türkiye ile bu ülkeler arasındaki en önemli sorun haline gelmiştir. Diğer taraftan Türkiye 1980'li yıllardan itibaren dış politikasını ekonomi temelinde şekillendirme yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda Orta Doğu

ülkeleri ile ilişkilerinde de karşılıklı ekonomik ve ticari işbirlikleri kurulmuştur. Bu dönemde birbirleriyle savaş halinde olan İran ve Irak'ın, Türkiye ile ticari ilişkilerinde artış meydana gelmiştir. Türkiye, Pakistan ve İran aralarındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin artması ve gelişmesi için Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın canlandırılması noktasında gayret göstermişlerdir. Ayrıca İslam Konferansı Örgütü üyesi ülkeler arasında ekonomi alanında çeşitli iş birlikleri kurulmasını öngören bazı antlaşmalar imzalanmış, Türkiye bu konuda öncülük eden ülkelerin başında gelmiştir. Devletler arasında yapılan işbirliklerine özel sektör de eklenmiş, Türk yatırımcılar ve müteşebbisler Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde çeşitli yatırımlar yapmaya yönelmişlerdir (Bölükbaşı, Türkiye ve Yakınındaki Ortadoğu, 1992).

Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihi Perspektifi ve Orta Doğu'da Yaşanan Gelişmelerin İlişkilere Etkisi

Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihi Perspektifi

Türkiye ile Avrupa devletleri arasında Soğuk Savaş döneminde Kıbrıs konusu, Türk-Yunan ve Arap-İsrail anlaşmazlıkları ekseninde şekillenen ilişkiler, Soğuk Savaş sonrasında daha çok terör ve mülteci sorunu temelinde gelişme göstermiştir. Avrupa devletleri arasında 1970'li yılların başında siyasi işbirliğinin kurulması ve dış politikada görüş birliğine varılarak ortak hareket etmeye başlanmasıyla birlikte, ekonomi temelinde kurulan topluluk siyasi birliktelik yolunda önemli gelişme göstermiştir. Avrupa Topluluğu 1973 yılında İngiltere'nin üye olmasıyla birlikte uluslararası politikada daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Avrupa devletlerinin ekonomi, dış politika, adalet ve güvenlik politikaları temelinde ortak hareket etmelerini öngören adım ise 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile atılmıştır. Bu anlaşmayla birlikte Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Wessels, 2012).

Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılmasıyla birlikte Avrupa devletlerinin Türkiye'ye bakış açısı ve Türkiye'ye yönelik benimsediği politikalar da değişmiştir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'ye biçilen Sovyet tehdidine karşı bariyer olma görevi anlamını yitirmiş, ancak Soğuk Savaş sonrasında Orta Doğu coğrafyasında yaşanan Körfez Savaşı ile Balkanlarda yaşanan Bosna ve Kosova Savaşları Türkiye'nin bölgedeki önemini kaybetmediğini göstermiştir. 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği ve komünist ideolojiyi benimseyen ülkelerde yaşanan çözümler, Avrupa Birliği açısından bakıldığında Batılı normların yükselişe geçmesini sağlamıştır. Bu çerçevede AB'nin Türkiye'ye bakış açısında da önemli ölçüde değişiklik olmuştur. Avrupa Birliği Soğuk Savaş dönemi boyunca, Türkiye'de ordunun siyaset üzerindeki etkisini, Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve demokrasi alanındaki eksikliklerini çok fazla önemsememiş, Türkiye'nin jeopolitik önemi sürekli olarak ilişkilerde belirleyici faktör olmuştur. 22 Haziran 1993 tarihinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde ortaya konulan kriterlerin, üye olmak isteyen ülkeler tarafından kesinlikle yerine getirilmiş olması gerektiği ifade edilmiş ve AB müktesebatının üstünlüğü ortaya konulmuştur (Marktler, 2006). Bu kapsamda dış politikada Kıbrıs ve Ege Denizi'nde kıta sahanlığı sorunu temelinde Yunanistan'la yaşanan gerginlik, iç politikada terörle mücadelede yaşanan olaylar, demokrasi ve insan hakları konularındaki eksiklikler Türkiye'nin üyelik sürecinde karşı karşıya kaldığı engeller olmuştur. Bu dönem içerisinde Türkiye ile AB arasında yaşanan en önemli gelişme 6 Mart 1995 tarihinde Ortaklık Konseyi'nde alınan kararla 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği'dir (Hürriyet, 1995).

Türkiye açısından bakıldığında Gümrük Birliği'nin getirmiş olduğu yükümlülüklerin oldukça ağır olduğu söylenebilir. Avrupa ile rekabet edecek ekonomik güce sahip olmayan Türkiye'nin, kendi pazarını Avrupa Birliği ülkelerine vergileri kaldırarak açmış olması Türkiye'deki yerli üretime ve sanayiye ciddi manada zarar vermiştir. (Aydoğan, 2002). Ayrıca kendisinin içerisinde olmadığı, daha açık bir ifadeyle üyeleri arasında Türk hakimlerin bulunmadığı Avrupa Birliği Adalet Divanı tarafından alınacak olan tüm kararlara uyacağını kabul ederek, anlaşılması güç bir karara imza atmıştır. Avrupa Birliği yetkilileri tarafından dahi Türkiye'nin aleyhine sonuçlar doğuracağı ifade edilen söz konusu protokol, Türk yetkililer tarafından Türkiye kamuoyuna bir zafer elde edilmişçesine yansıtılmıştır. Türkiye tarafındaki bu olumlu algı 12-13 Haziran 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi'yle yerini hayal kırıklığına bırakmıştır. Zirvede, Türkiye'den sonra birliğe üyelik başvurusunda bulunmuş olmalarına rağmen, önce Polonya, Macaristan, Estonya, Slovenya, Çek Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile sonrasında da Bulgaristan, Slovakya, Romanya, Litvanya ve Letonya ile üyelik görüşmelerine başlanması ve sürecin bir takvime bağlanması kararı açıklanmıştır. Bu ülkelerin üyelik süreçlerinde nasıl bir yol izleneceği, nasıl ve ne şekilde ekonomik ve finansal destekte bulunulacağı ile ilgili bir yol haritası çizilmiştir. Burada dikkat çeken husus, yıllarca AB ülkeleri karşısında Doğu Bloku içerisinde yer almış ve ekonomik açıdan oldukça zayıf kalmış olan ülkelerin genişleme politikası kapsamında sisteme dahil edilecekleri açıklanırken, NATO üyesi

olan, ekonomik açıdan bahse konu ülkelere nazaran daha gelişmiş ve sahip olduğu genç nüfusla önemli bir işgücü potansiyeli olan Türkiye'nin saf dışı bırakılmış olmasıdır. Burada akla gelen sorular; AB'nin her fırsatta Türkiye'yi eleştirmekten geri durmadığı demokrasi, insan hakları, kişisel hak ve özgürlükler gibi konularda adı geçen ülkeler Türkiye'den daha iyi bir durumda mı? Üyelik müzakerelerine başlanacak düzeyde ekonomik, siyasi ve hukuki açıdan AB standartlarına daha uyumlu bir durumdadır mı? ki Türkiye'den önce üyelik müzakerelerine başlanıyor! Ayrıca 1959 yılında Birleşik Krallık-Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Zürih ve Londra Antlaşması'na göre Kıbrıs'ın, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları bir örgüte, kurum ve kuruluşa üye olması yasaklanmışken Birliğe üyelik müzakerelerine başlanması uluslararası hukuk açısından da düşündürücüdür. Diğer taraftan AB tarafından 4 Temmuz 1997 tarihinde yayınlanmış olan "Düşünceler Bütünü" başlıklı raporda Türkiye'nin liberal ekonomik sistemin uygulayıcısı bir ülke olarak tam üyelik sürecine başlanan özellikle Doğu Avrupa ülkelerine nazaran çok daha iyi bir durumda olduğu belirtilmiştir. Buna rağmen genişleme politikasında Türkiye'nin dışlanmış olması AB'nin almış olduğu kararlardaki çelişkiyi de ortaya koyması açısından önemlidir (Gemici & Ercan, 2023).

AB'nin Türkiye'ye yönelik sergilemiş olduğu bu ikircikli tutum, Türk Hükümeti ve kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmış, olduğu fikri daha çok dillendirilmeye ve kabul görmeye başlamıştır. Lüksemburg Zirvesi sonrasındaki süreç Türkiye tarafından AB'ye üyeliğin ciddi manada sorgulanmaya başlandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde Türkiye kendi ulusal güvenliği ve ekonomik çıkarları açısından tehdit olarak gördüğü ve AB'nin sürekli olarak tacizine maruz kaldığı sorunlara yönelmiş, yıllardır mücadele ettiği PKK terörünü bitirme noktasına getirmiş, Yunanistan'la yaşadığı kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sorunu konusunda ulusal çıkarlarına uygun olacak şekilde uluslararası toplumu etkilemeye ve yönlendirmeye çalışmış, Kıbrıs Türklerinin haklarını daha çok dile getirmeye çalışmıştır. AB ile ilişkileri ciddi manada durağanlaşan Türkiye'nin bu tutumu 1999 yılına kadar devam etmiştir. 1999 yılında AB'nin Türkiye'ye karşı daha ılımlı bir tutum sergilediği görülmüştür. Bunun altında yatan nedenlerden biri, Kıbrıs Rum Yönetimi ile başlanan müzakerelerin Türkiye'den kaynaklanacak herhangi bir nedenden dolayı tıkanmasının istenmemiş olmasıdır. Diğer neden ise Türkiye'deki AB yanlısı çevrelerin, başta iş ve ekonomi dünyasının önde gelen isimlerinin ve gruplarının AB ülkeleri nezdinde Türkiye lehine yapmış oldukları görüşmeler ve bir nevi propaganda faaliyetleridir. Söz konusu çevreler Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesinin AB'ye herhangi bir şey kaybettirmeyeceği gibi Türkiye'ye de bir şey kazandırmayacağını dile getirmişler, hatta bu sayede Türkiye'nin AB'den uzaklaşmasının önüne geçileceğini ifade etmişlerdir. Nihayetinde Ekim 1999'da yayınlanan genişleme raporunda Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmesi öngörülmüş, konuyla ilgili Avrupa Komisyonu'nun hazırlamış olduğu rapor 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde icra edilen Helsinki Zirvesi'nde kabul edilmiş ve Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmiştir (Gemici & Ercan, 2023).

Helsinki Zirvesi sonrasında ise Türkiye-AB ilişkileri olumlu bir süreç içerisine girmiştir. Türkiye'de adaylık statüsünün elde edilmesiyle birlikte AB'ye üyelik konusuna olan inanç artmış, 2001 ve 2003 yıllarında yayınlanan Ulusal Programlarda AB müktesebatına uyuma yönelik birçok konuya yer verilmiştir. Bu süreçte Türkiye yoğun bir mevzuat güncellenmesi ve yenilenmesi sürecine girmiş, özellikle yargıda önemli düzenlemeler yapılmıştır. Demokrasi, kişisel hak ve özgürlükler, azınlıkların sahip olması gereken haklar gibi alanlarda yasal düzenlemeler yapılmış anayasa değişikliğine varan ölçekte değişiklik gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin AB'ye uyum sağlama adına gerçekleştirmiş olduğu bu yasal düzenlemeler sürecinde, AB de boş durmamış kendi çıkarları ve hedefleri doğrultusunda hareket ederek 1 Mayıs 2004 tarihinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Birliğe üye olmasına onay vermiştir.

Türkiye ile AB arasında bu gelişmelerin yaşandığı süreçte, özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında, uluslararası terörizmle mücadele kapsamında tüm devletlerin ortak bir mücadeleye girmesi gerçeğinin ortaya çıkması, Türkiye ile AB'yi daha yakın ilişkiler kurmaya sevk etmiştir (Gözen, Türkiye-AB Yakınlaşması, 2006). ABD önderliğinde önce Afganistan, sonrasında Irak'a yönelik gerçekleştirilen harekâtlar, Orta Doğu ülkelerini iç savaflara sürüklemiş, bölge halkını ortaya çıkan istikrarsızlık ve can güvenliği korkusuyla göçe zorlamıştır. Bu durum Türkiye'nin AB ile ilişkilerini geliştirmesine ve üyelik sürecinin hızlanmasına imkân sağlamıştır. Avrupa Birliği tarafından, Kopenhag Zirvesi'nde ortaya konan kriterlerin Türkiye tarafından yerine getirilmesi durumunda, 2004 yılında tam üyelik müzakerelerine başlanacağı belirtilmiştir. Yıllarca çeşitli kriterler öne sürülerek ertelenen Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki tam üyelik müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinden itibaren başlanmıştır (Hughes, 2011; Cumhuriyet, 2005). Bu gelişme Türkiye kamuoyunda Avrupa Birliği'ne üyelik konusundaki inancı artırmıştır. 2005 yılı sonrasında Türkiye'nin AB ile entegrasyonunu sağlamak amacıyla hızlı bir

şekilde hukuki düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Türkiye-AB ilişkileri, 2010 yılına kadar olumlu bir seyir izlemiş ve müzakere sürecinde önemli düzenlemeler yapılarak tam üyelik yolunda ciddi mesafe katedilmiştir (Çetin, Turan, Çetin, & Hamşioğlu, 2017). Ancak ilişkilerde sorun olmaya devam eden Türkiye'nin 1980'li yıllardan itibaren sürdürdüğü terörle mücadele konusundaki Avrupa devletlerin sergilemiş oldukları terör örgütünü destekleyen tutum, üyelik yolunda engel teşkil etmeye devam etmektedir. Ayrıca Türk toplumu ile arasında sosyal ve kültürel açıdan ciddi farklılık olan Avrupa toplumunun, Türkiye'yi Avrupa Birliği'nin bir parçası olarak görememesi de önemli engellerden birisidir (Öniş, 2008). Bunların yanı sıra Türkiye ile AB arasında uyum çalışmaları devam ederken, 1 Mayıs 2004 tarihinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olarak kabul edilmesi, Türkiye'nin üyelik sürecinde önüne çok ciddi bir engel çıkarmıştır. Bir ülkenin Avrupa Birliği'ne üyeliği üye devletlerin oy birliği ile gerçekleştiği için Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Türkiye'nin üyeliğini veto edebilme yetkisine sahip olması, müzakere sürecini olumsuz yönde etkilemiştir (Tocci, 2012; Cumhuriyet, 2004).

Türkiye'nin AB'ye uyum yasalarını çıkarmaya devam ettiği süreçte, 2008 yılı içerisinde dünya genelinde yaşanan ekonomik krizin Avrupa devletlerinde neden olduğu finansal sıkıntılar, devamında siyasi ve sosyal sorunları getirmiştir. Özellikle Almanya ve Fransa başta olmak üzere Avrupa genelinde artan aşırı milliyetçilik, Türkiye'nin üyelik sürecini olumsuz yönde etkilemiştir. 2010 yılında Tunus'ta başlayan, devamında Suriye ve Libya'ya sıçrayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan süreçle birlikte, Türkiye-AB ilişkilerinde durağan bir döneme girilmiştir. Sonrasında Türkiye iç siyasetinde yaşanan bazı gelişmelerin de süreci olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Örneğin 2013 yılı Mayıs ayında yaşanan "gezi olayları", aynı yıl 17 ve 25 Aralık tarihlerinde başlatılmak istenen "yolsuzluk ve rüşvet operasyonları" ve bu olayların Avrupa Birliği ilerleme raporlarına Türkiye'nin aleyhine, eleştirel bir şekilde yansıtılmış olması üyelik sürecinin tıkanmasına neden olmuştur. Söz konusu raporlarda; Türkiye'nin demokrasi anlayışını güçlendiremediği, yargıda bağımsızlığı sağlayamadığı, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, iletişim ve haberleşme özgürlüğü gibi alanlarda çok ciddi eksikliklerinin olduğu belirtilmiştir (Lippert, 2021). Sonrasında 15 Temmuz 2016 tarihinde, Avrupa devletlerinin Türkiye'de yaşanan darbe girişimi sonrasında, darbe girişiminde bulunanları himaye ederek, Türkiye'ye karşı sergiledikleri hasmane tutum Türkiye-AB ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir.

Orta Doğu'da Yaşanan Gelişmelerin Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi

Son dönemde Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkileri daha çok Orta Doğu'da yaşanan Suriye İç Savaşı, terör ve istikrarsızlıktan kaynaklı göç sorunu, Libya İç Savaşı ve Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının kullanımı ile Rusya-Ukrayna arasındaki savaştan kaynaklanan enerji ve tarım ürünleri arz güvenliği sorunu ekseninde gelişme göstermektedir. Uluslararası sistemde etkin bir aktör olan Avrupa Birliği, sahip olduğu petrol ve doğalgaz kaynaklarıyla küresel güçlerin hedefinde olan Orta Doğu bölgesinde bu etkinliğini silahlı müdahalelerden çok yumuşak güç unsurlarını kullanarak göstermeye çalışmaktadır. Orta Doğu, coğrafi açıdan Avrupa'ya oldukça yakın bir konumda olması nedeniyle, bölgede meydana gelen olaylar, Avrupa devletlerini siyasi açıdan etkilediği gibi sosyal ve ekonomik açıdan da ciddi manada etkilemektedir. Avrupa devletleri arasında Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerinde emperyal bir geçmişe sahip olan İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Almanya'nın da bölge ülkeleri üzerinde nüfuzunu artırmaya çalıştığı görülmektedir. Almanya'nın Orta Doğu politikaları, ekonomi temelinde ve uluslararası şirketlerin bölgede icra ettikleri faaliyetler çerçevesinde gelişme göstermektedir. Avrupa Birliği'nin bölgeye yönelik dış politika uygulamalarının da büyük ölçüde Almanya'nın paralelinde gerçekleştiği söylenebilir.

Soğuk Savaş dönemi boyunca güvenlik kaygısı nedeniyle ABD'nin desteğine ihtiyaç duymuş olan AB, Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte dış politikada daha rahat ve ABD'den kısmen de olsa bağımsız hareket etme fırsatı yakalamıştır. Dolayısıyla Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde söz sahibi olabilmek adına 1995 yılında Barcelona adı verilen süreci başlatmış ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kurulmuştur. Bu ortaklıkla, barışın korunması ve refahın sağlanması için, AB üyesi ülkeler ile sayısı on ikiyi bulan Akdeniz ülkeleri; Cezayir, Fas, Tunus, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Güney Kıbrıs, Suriye, Filistin, Türkiye ve Malta arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi, Batılı değerlerin bu ülkeler tarafından da benimsenerek, bir entegrasyon sürecinin başlatılabilmesi hedeflenmiştir (Pace, 2004).

Avrupa-Akdeniz Ortaklığı uluslararası ilişkilerde "yumuşak güç" unsurlarının kullanılmasını esas almıştır. Bu kapsamda ülkeler arasında ikili ekonomik ve ticari antlaşmalar imzalanarak, bölgesel politikalarda koordinasyonun sağlanması yoluna gidilmiştir. Bu süreçte bölge ülkelerinde yalnızca ekonomik değil aynı zamanda siyasal liberalleşme de hedeflenmiş, ancak başarılı olunamamıştır. Bu

başarısızlığın temel nedenleri; Güney Akdeniz ülkelerinin kendi aralarında yaşadıkları bölgesel çatışmalar, küresel güçlerin bölge ülkelerinde uygulamaya koydukları ayrılıkçı politikalar ve bunun neden olduğu istikrarsızlık ve Arap-İsrail çatışmasının bir türlü sona erdirilememiş olmasıdır. Ayrıca Akdeniz'in Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki dengesizlik, bu ortaklığın arzu edilen sonuçları doğurmasına engel olmuştur.

Soğuk Savaş sürecinde Sovyetler Birliği ile Avrupa arasında adeta bir bariyer görevi üstlenen Türkiye, Avrupalı devletler nezdinde önemli bir yere sahipken, Soğuk Savaş sonrasında Avrupalılığı yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmış, NATO üyesi bir ülke olarak Orta Doğu coğrafyasındaki önemli ve işbirliği yapılabilecek bir ülke olduğuna dikkat çekilmeye başlanmıştır. Orta Doğu coğrafyasında meydana gelen olaylar, Türkiye'nin dış politikası, güvenlik politikaları ve iç siyasetinde önemli derecede etkili olmaktadır. Türkiye'nin bölge politikaları, özellikle komşu ülkeleri Irak, Suriye ve İran'la yaşadığı terör sorunu, Yunanistan'la yaşadığı Kıbrıs ve Ege Denizi'ndeki yetki alanları sorunu temelinde şekillenmiştir. Bu sorunların çözümü ile Türkiye bölgesel bir güç olma noktasında önemli mesafe katetmiş olacaktır. Özellikle terör sorunu yıllarca Türkiye ekonomisi üzerinde en büyük yük olmuş ve ülkenin gelişimine engel teşkil etmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye üye olması ve Türkiye'nin üyeliği konusunda veto hakkına sahip olması, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. Türkiye'nin Orta Doğu coğrafyasındaki Arap ülkeleri ile ilişkilerine gelince, cumhuriyetin kurulduğu yıllardan 2000'li yıllara kadar geçen sürede mesafeli bir ilişki kurulduğu görülmektedir. Bunun nedenleri; bölgede yaklaşık 400 yıl gibi uzun bir süre devam eden Türk hâkimiyetinin Arap halkı üzerinde yaratmış olduğu etki, sonrasında Batılı devletlerin kurdukları manda yönetimler ve sömürgeci politikalara rağmen Türkiye'nin Batılı devletlerle olan ilişkileri, Türkiye'nin İsrail ile kurduğu ilişkiler, son dönemde de Türkiye'ye karşı faaliyet gösteren PKK/PYD'nin Irak ve Suriye'de yuvalanmış olmasıdır.

Türkiye'de 1990'lı yılların son döneminde Dışişleri Bakanı İsmail Cem ile başlayan, komşu ülkelerle yaşanan sorunların çözülmesi ve bölgede barışın hâkim kılınması temelindeki dış politika anlayışı, Ak Parti iktidarında Dışişleri Bakanı olarak görev yapmış olan Ahmet Davutoğlu'nun komşularla sıfır sorun adını verdiği süreçle devam ettirilmek istenmiştir. Bölge ülkeleri ile sorunların çözümünün yanı sıra, bu ülkelerin kendi aralarında yaşadıkları sorunlarda arabulucu rolü üstlenerek bölge barışına katkı sağlama düşüncesiyle bir dış politika anlayışı benimsenmiştir (Torun, 2021). Bu dönemde Arap dünyasında Türkiye'ye karşı olumlu bir bakış açısı meydana gelmiştir. İsrail'in 2006 yılında Gazze'ye yönelik gerçekleştirdiği saldırı sonrası Türk yetkililerin İsrail karşıtı açıklamaları, BM Güvenlik Konseyi'nde İran'ın uyguladığı nükleer programdan dolayı bazı yaptırımlara maruz bırakılması yönündeki kararları Türkiye'nin veto etmiş olması, Batı dünyasında Türk dış politikasında bir eksen kayması olduğu yönünde tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Bu tartışmaların yaşanmasına, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olduklarını dile getiren Almanya Başbakanı Angela Merkel ve Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin yapmış oldukları açıklamalar ve yürüttükleri politikaların da önemli etkisi olmuştur. Yaşanan bu tartışmaların paralelinde 2006-2010 yılları arasında AB, Türkiye ile henüz başlatılmamış olan, üstünden daha bir yıl geçmiş olan müzakere sürecini askıya almıştır. Birliğin bu tutumuna karşı Türkiye, Kıbrıs sorununun çözümüne katkı sağlamak amacıyla adım atarak Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi ile müzakere sürecini başlatmıştır. Ayrıca insan hakları ve demokrasi alanında yapılan eleştirilerin önüne geçmek adına çeşitli yasal düzenlemeler yapmıştır. Batı dünyası tarafından sözde Kürt sorunu olarak tanımlanan ve Türkiye'nin sürekli olarak eleştirilere maruz kaldığı sorunun çözümü için demokratik açılım süreci olarak adlandırılan süreç başlatılmıştır. Ayrıca Türkiye komşu ülkelerle yaşadığı geçmişten gelen sorunları çözüme kavuşturmak, ekonomi, ticaret ve kültür alanında ilişkileri geliştirmek adına önemli girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'nin AB müktesebatına uyum hususunda göstermiş olduğu tüm bu gayretlerine karşın AB tarafından devam hiçbir müzakere başlığı kapatılmadığı gibi yeni başlık da açılmamıştır. Özellikle Kıbrıs sorununda Rum Yönetimi lehine bir çözüm arzu eden AB, Türkiye'nin ada üzerindeki etkisinin son bulmasını ve Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tanınmasını hedeflemiştir. Ayrıca Türkiye'nin ulusal güvenliği ve toprak bütünlüğü açısından tehdit olarak gördüğü ve yıllardır mücadele ettiği PKK sorununu "Kürt sorunu" olarak tanımlayarak soruna demokratik özerklik çerçevesinde çözüm getirilmesini istemiştir. AB'nin Türkiye'ye karşı dayattığı bir diğer konu da sözde Ermeni soykırımının tanınması olmuş, Türkiye'nin AB üyeliğine şiddetle karşı çıkan başta Fransa ve Hollanda konuyla ilgili kendi meclislerinde kararlar alarak sözde soykırımı tanıma yoluna gitmişlerdir (TBMM Tutanakları, 2007). Türkiye tarafından kabul edilmesi mümkün olmayan bu talepler müzakere sürecinin tıkanmasına neden olmuştur. Bu süreçte olumsuz yönde seyreden Türkiye-AB ilişkileri, 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı ve küresel güçlerin bölgeye müdahalesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Terör örgütlerinin bölgede eylemlerini artırmaları hatta Suriye'nin kuzeyindeki yerleşim yerleri başta olmak üzere ülkenin bazı bölgelerinde kontrolü ele geçirmeleri ve ortaya çıkan istikrarsızlığın büyük bir göç

hareketliliğine neden olmasıyla birlikte Türkiye'nin AB için önemi bir kez daha anlaşılmıştır (İşleyen, 2023). Suriye'den Avrupa ülkelerine göç eden insanların büyük çoğunluğu için ilk uğrak noktası Türkiye'dir.

Avrupa Birliği, Soğuk Savaş sonrası dönemde Asya ve Afrika kıtasındaki ülkelere gelen göç nedeniyle ciddi manada sosyal ve ekonomik sıkıntı yaşamaya başlamıştır. 2010 yılında Tunus'la başlayan ve "Arap baharı" olarak adlandırılan sürecin, 2011'de Suriye'ye sığması ve ülkede bir iç savaş yaşanması neticesinde ortaya çıkan Suriyeli mülteci sorunu, AB'yi çok daha zorlu bir durumla karşı karşıya bırakmıştır. 2012 ve 2013 yılları arasında yasadışı yollarla AB ülkelerine girmeye çalışanların sayısında yaklaşık yüzde elli oranında bir artış meydana gelmiştir (Frontex, 2014). Bu durum AB'yi güvenlik politikalarında çok daha sıkı önlemler almaya ve Türkiye ile işbirliği yapmaya sevk etmiştir. Bu kapsamda 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara'da bir araya gelen Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile Avrupa Komisyonu'nda İçişlerinden Sorumlu Yetkili Cecilia Malmström başkanlığındaki heyetler arasında, Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. Geri Kabul Anlaşması yasadışı yollarla Türkiye üzerinden AB ülkelere ya da AB ülkeleri üzerinden Türkiye'ye giriş yapan göçmenlerin geri gönderilmesi konusunda imzalanan ve 1 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren antlaşmadır (Bal, 2016). Antlaşma sayesinde AB yasadışı göçe karşı Türkiye'yi adeta bir kalkan gibi kullanmaya başlamıştır. Bu dönemde Avrupa'nın öncelikle güney ülkeleri olan Yunanistan ve İtalya'ya, sonrasında Almanya ve Fransa'ya gerçekleşen göçmen ya da mülteci sayısında ciddi manada artış meydana gelmiştir. Göçmen akınlarıyla birlikte sosyal ve ekonomik açıdan sıkıntıya düşen AB ülkeleri için önemli bir diğer sorun da güvenlik alanında karşı karşıya kalınan sorundur (Wahnberger, 2017). Tüm bu sorunlarla mücadelede Türkiye'nin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır.

21'inci yüzyılın başından itibaren bölge ülkelere yönelik politikalar, uluslararası terörizmle mücadele çerçevesinde, ABD'nin önce Afganistan'a sonrasında da Irak'a müdahalesi sürecinde, güvenlik ekseninde gelişme göstermiştir. Orta Doğu'nun Avrupa'ya olan coğrafi yakınlığı, Avrupa ülkelere Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz ülkelerinden gerçekleşen düzensiz göçün ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik sorunlar ile Orta Doğu'da yaşanan terör sorununun Avrupa ülkelere sığması, Avrupa Birliği'ni bu bölgelerdeki sorunların çözümünde etkin rol almaya sevk etmektedir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan siyasi istikrarsızlık ve radikal terör örgütlerinin bölgede rahatça hareket ederek eylem yapabilmeleri bölge insanını yurtlarını terk etmeye sevk etmekte, bu durum en çok AB ülkelerini olumsuz yönde etkilemektedir. AB'nin bu durumu ortadan kaldırmak amacıyla, bölge ülkelere yönelik çeşitli politikalar üretmeye ve uygulamaya çalıştığı "Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, Avrupa Komşuluk Politikası ve Akdeniz İçin Birlik Girişimi" gibi oluşumların ve politikaların başarılı sonuç verdiği söylenemez. AB kurumsal olarak yapıcı birtakım politikalar uygulamaya çalışsa da başta Fransa ve Almanya gibi birliğin lider ülkelerinin, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda uygulamaya çalıştıkları politikalar nedeniyle ortak bir noktada buluşamaları başarılı sonuçlar alınmasını engellemektedir. Bunun yanı sıra AB ülkeleri, Orta Doğu sorunlarının çözümünde Soğuk Savaş döneminden itibaren ABD'nin öncülüğünü ve etkinliğini kabullenme yönünde bir tutum sergilemeye devam etmişlerdir. Bu durum da AB'nin bölge ülkeleri üzerinde nüfuz elde etmesini olumsuz yönde etkilemektedir (Oğuzlu, 2010). Nitekim AB'nin genişlemeden sorumlu eski komisyon üyesi Oli Rehn yapmış olduğu bir açıklamada, AB'nin dış politikada etkinliğini artırmasının kararlı ve ortak bir dış politika anlayışı benimsemesiyle mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Söylem birliği sağlanmasa bile hedef birliği sağlanması gerektiğine vurgu yapmıştır (Luif, Gündoğar, & Ak, 2009).

Türkiye açısından bakıldığında ise; Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte Türkiye, Batı dünyası için bölgedeki önemini kaybetme ihtimaline karşı dış politikada Orta Asya, Balkanlar ve Orta Doğu bölgesine yönelik politikalar üretmeye çalışmış, bu politikalarını ABD başta olmak Batılı ülkelerin bölge politikalarıyla örtüştürme yoluna gitmiştir (Makovsky, 1999; Kut, 2000). Bu kapsamda Birinci Körfez Savaşı sürecinde ABD ve müttefiklerine en kuvvetli desteği veren ülkelerin başında gelmiş, savaş sırasında ABD'nin istekleri doğrultusunda hareket ederek her türlü desteği vermiştir. Savaş sürecinde birçok Arap devletinin ABD safında yer almış olması da Türkiye'nin ABD yanlısı politikaları nedeniyle bölgede sıkıntı yaşamamasının önüne geçmiştir (Gözen, Türkiye'nin II.Körfez Savaşı Politikası, 1998).

Geçmişte olduğu gibi Soğuk Savaş sonrasında da Orta Doğu küresel güçler tarafından nüfuz mücadelesine girilen bölgelerin başında gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında ortaya çıkan tek kutuplu yeni dünya düzeninde ABD, dünya hâkimiyet teorilerinin tamamında sahip ya da etkin olunması gereken bölge olarak kabul edilen Orta Doğu coğrafyasında, tek hâkim güç olarak var olmak istemiş, bu doğrultuda askeri müdahalelerden de kaçınmamıştır. Soğuk Savaş süresince Sovyetler Birliği ile Avrupa ülkeleri arasında adeta bir tampon, diğer bir ifadeyle bariyer görevi icra eden Türkiye, günümüzde

de aynı görevi Orta Doğu coğrafyası ile Avrupa Birliği arasında sürdürmektedir. 2000'li yılların başından itibaren uluslararası terörizmle mücadele konusunun dünya gündemine oturmasıyla birlikte, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından azaldığı değerlendirilen jeopolitik önemi yeniden güç kazanmış ve bu durum AB'ye üyelik sürecinde olumlu gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle 2011 yılından itibaren Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle, bölgede ortaya çıkan otorite boşluğundan faydalanan terör örgütleri etkinliklerini artırmışlar ve bölge halkına yönelik ağır saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Gerçekleştirilen saldırılar sonrasında yaşanan göç dalgası, uluslararası toplumun gündemine mülteci sorunu olarak adlandırılan sorunun yerleşmesine neden olmuştur. Yaşanan kontrolsüz göç dalgasını fırsata çeviren terör örgütleri, eylemlerini yalnızca güç ve otorite boşluğu yaşanan Orta Doğu coğrafyası ile sınırlı tutmamış, Avrupa ülkelerine de taşınmışlardır. 2014-2017 yılları arasında Avrupa'nın önemli şehirlerinde gerçekleştirdikleri eylemler, terörün uluslararası bir sorun olarak görülmesine ve ortak bir mücadele ile çözüm elde edilebileceğine dair kanaat oluşmasına neden olmuştur. Bu kapsamda, terör eylemlerinin birçoğunu gerçekleştiren, başta DEAŞ olmak üzere terör örgütlerine karşı bu örgütlerin yuvalandıkları coğrafyaya en yakın ve en çok zarar gören ülkelerden biri olan Türkiye ile işbirliği içerisinde mücadeleye başlamışlardır. Ancak AB ülkelerinin, Türkiye'nin yaklaşık kırk yıldır karşı karşıya kaldığı PKK terörüne karşı, her ne kadar PKK'yı terör örgütü olarak nitelendirmiş olsalar da sergilemiş oldukları örgütü destekleyen tutumları, Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmakta ve Türk toplumunda AB karşıtlığının artmasına neden olmaktadır. Büyük bir çoğunluğu NATO şemsiyesi altında Türkiye'ye müttefik konumdaki ülkeler olan AB ülkeleri, kendi sınırları içerisinde gerçekleştirilen terör eylemlerinde en üst perdeden tepkilerini ortaya koymakta ve uluslararası toplumun kayıtsız şartsız desteğini talep etmektedirler. Aynı ülkeler sözde DEAŞ'la mücadelede etkin olduğunu iddia ettikleri PYD'nin Türkiye'ye yönelik gerçekleştirdiği eylemleri görmezden gelmekte, hatta bu örgüte silah ve mühimmat desteğinde bulunmaktadır (Demir, 2023). Avrupa Birliği ülkelerinin bu tutumu terörü bir dış politika aracı olarak kullandıklarının en açık göstergesidir. Avrupa ülkelerinin bu tutumları devam ettiği sürece, Türkiye'nin AB'ye hali hazırda üye olan ülkelerle eşit şartlarda ve aynı haklara sahip olacak şekilde üye olmasının mümkün olmadığı değerlendirilmektedir. Ayrıca AB, Türkiye'nin kendi sınır güvenliğini sağlamak ve ülkesine karşı gerçekleştirilen terör saldırılarını engellemek maksadıyla, 2016 yılından itibaren PKK, PYD/YPG ve DEAŞ terör örgütlerine yönelik düzenlemiş olduğu Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı gibi operasyonları eleştirmiş, Türkiye'yi sivil halka karşı operasyon yapmakla suçlamıştır. Sonraki süreçte Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yürüttüğü dış politikayı, Libya ile imzalamış olduğu 27 Kasım 2019 tarihli Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasını da kendi çıkarlarıyla ters düşmesi nedeniyle sert bir şekilde eleştirmiştir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yürütmüş olduğu politikalar Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Türkiye'ye AB üzerinden baskı yapmaya çalışmasına neden olmuş, 27-28 Ağustos 2020 tarihinde düzenlenen AB Dışışleri Bakanları toplantısında Türkiye'ye çeşitli yaptırımların uygulanması teklif edilmiştir. Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan'ın bu teklifi Fransa tarafından destek görmüş olsa da Almanya başta olmak üzere İtalya, İspanya ve Macaristan bu teklife karşı çıkmışlardır. Türkiye ile ilişkilerin koparılmasının önüne geçen bu tavır Türkiye ile AB arasında olumlu gelişmelerin önünü açmıştır.

Nihayetinde Avrupalı devletlerin hem ekonomik açıdan hem de güvenlik açısından Türkiye ile işbirliği içerisinde olmalarının kendileri açısından bir zorunluluk olduğu söylenebilir. Zira Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan ardı arkası kesilmeyen bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalan Avrupa, bunu engellemek adına Türkiye ile ortak çözüm üretmek durumundadır. Ayrıca, enerji arz güvenliği açısından bakıldığında Orta Doğu'daki enerji kaynaklarının Türkiye'nin göz ardı edilerek Avrupa'ya taşınması mümkün görünmemektedir. Orta Doğu'da istikrarsızlık ve çatışma ortamı devam ettiği sürece, coğrafı açıdan bölgeye yakın olan Avrupa'da kendisini güvende hissedemez. Nitekim, terör örgütlerinin hedefi olma noktasında Avrupa Birliği üyesi ülkeler geçmişte ciddi terör olaylarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Türkiye'nin bölgede etkin bir güç olabilmesi için de AB ülkeleri ile ilişkilerini sıcak tutması kendi yararına olacaktır. Aksi takdirde küresel güçlerin bölge politikaları karşısında yalnız kalmış olacak ve kendi çıkarlarıyla uyuşmayan birtakım değişikliklere veya taleplere karşı durmakta zorlanacaktır. Aynı zamanda Avrupa ile ilişkileri iyi seviyede olmayan bir Türkiye'nin Orta Doğu coğrafyasında nüfuzunu artırmasının da oldukça güç olacağı söylenebilir (Oğuzlu, 2012).

Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte Türk dış politikasında Orta Doğu ile ilişkilerin öne çıkması, buna mukabil AB üyelik sürecinin durma noktasına gelmiş olması, Türkiye'nin Avrupa'dan uzaklaşarak Orta Doğu'ya kaydığı izlenimi vermiştir. Bu izlenimi güçlü şekilde dile getiren çevreler, Türk Hükümeti'nin uyguladığı dış politika anlayışının, ülkeyi istikrarsızlıkla özdeşleşmiş Orta Doğu ülkelerinin sorunlarıyla boğuşmaya sürüklediğini dile getirmişlerdir. Ayrıca küresel güçlerin bölge politikalarına yeterli düzeyde

karşılık verilemediğini, Türkiye'nin oyun kurucu olmaktan ziyade oyun içerisinde bir piyon gibi görev aldığı ifade etmişlerdir. Hükümeti bölgedeki gelişmelere yön veren değil, meydana gelen olaylara karşı savunma gayreti içerisinde olan, diğer bir ifadeyle Türkiye'yi bölgede etkin değil edilgen bir duruma düşürmekle eleştirmişlerdir. Yapılan eleştiriler adeta karşılık bulmuş ve Türkiye özellikle 2016 yılından sonra güney komşularında yaşanan çatışmalardan ve kendi sınırında terör örgütleri kontrolünde oluşturulmak istenen bölgeden kaynaklı sorunları bertaraf etmek ve sınır güvenliğini sağlamak adına operasyonlar gerçekleştirmiş ve bunda ciddi manada kazanım elde etmiştir., güvenlikçi politikaların ön plana çıkmış olduğu böyle bir ortamda, AB'nin yıllardan beri Türkiye'yi eleştirdiği insan hakları, demokrasi gibi konularda AB'nin talep ettiği şekilde reformlar yapılması Türk kamuoyunun genelinde karşılığı olmayan bir beklenti olacaktır. AB açısından bakıldığında da Türkiye'nin üyeliği AB'yi istikrarsız ve çatışma ortamının bir türlü son bulmadığı Orta Doğu'ya komşu yapacak ve güvenlik çıkarlarıyla örtüşmeyecek hatta risk durumunu üst seviyeye çıkaracaktır. Avrupa Birliği kurulduğu tarihten itibaren Orta Doğu coğrafyasına yönelik askerî açıdan doğrudan bir müdahalede bulunmamıştır. Bölge ülkelerine yönelik politikalarını ABD'nin politikalarıyla örtüştürme yoluna gitmiş, daha çok ekonomi temelinde, yumuşak güç unsurlarını kullanarak hareket etmiştir. Türkiye'nin birliğe dahil olması ister istemez AB'yi çatışmanın içerisine girmeye zorlayacak veya bölgedeki sıcak çatışmanın Avrupa'ya sıçramasına neden olacaktır. Bu nedenlerden dolayı Türkiye'nin AB üyelik sürecinin daha uzunca bir süre devam edeceğini söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Orta Doğu'daki sorunların çözümsüzlüğü ve bölgedeki istikrarsızlık, Türkiye-AB ilişkilerinin ucu görünmeyen bir tünele girmesine neden olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye-AB İlişkilerinde PKK ve PYD Sorunu

Türkiye'de 1970'li yıllarda eylemlerini artıran ideolojik örgütler, ülke yönetiminde yaşanan siyasi istikrarsızlık PKK'nın kuruluşunda etkin birer faktör olarak öne çıkmaktadır. 1978 yılında kurulan PKK; Türkiye, Suriye, Irak ve İran topraklarında çeşitli eğitim kampları tesis etmiş, 1984 yılından itibaren Türkiye karşıtı silahlı eylemsellik dönemini başlatmıştır. Bu sürece paralel olarak Avrupa ülkelerinde de yapılanmasını sürdürmüş, özellikle ekonomik ve diplomatik destek alma yolunda önemli kazanımlar elde etmiştir (Özcan, 1999). PKK lideri Öcalan, "*Ayakanma Taktiği Üzerine Tezler ve Görevlerimiz*" isimli kitabında; Avrupa'daki örgütlenmenin kurduğu diplomatik ilişkilerin, basın-yayın kuruluşları aracılığıyla gerçekleştirdiği propaganda faaliyetlerinin, örgüte hem maddi kaynak hem de insan gücü temin etme anlamında çok ciddi katkı sağladığını ifade etmiştir.

PKK, kuruluş süreci olarak adlandırılabilir 1970-1984 yılları arasında, Türkiye'de sol ideolojiyi benimseyen Kürtçülük söylemi temelinde hareket eden grup ve örgütlerle işbirliği içerisinde hareket etmiş ve eleman teminini bu oluşumlardan sağlamıştır (Casier & Jongerden, 2012). Avrupa ülkelerinde ise Kürt milliyetçiliği ekseninde faaliyet yürüten derneklerle ilişki kurmuş, bunların aracılığıyla çeşitli siyasi partilerle işbirliği imkânı elde etmiştir. Örneğin Belçika'da Halkın Birliği Partisi tarafından desteklenen Kürt İşçi ve Öğrenciler Birliği Derneği 1978 yılında faaliyet göstermeye başlamış, Türkiye karşıtı söylemlerle bağımsız Kürdistan hayalini gerçekleştirmek amacıyla Avrupa'daki Kürtlerin zihinlerinde Kürt milliyetçiliğinin inşasına çalışmıştır. 1989 yılında Brüksel Kürt Enstitüsü adını almış, Belçika Kültür, Gençlik ve Medya Bakanlığı tarafından sürekli olarak maddi destek verilmiştir. 1993 yılında sözde Kürt kültürünün yaşatılması ve tanıtımı amacıyla kurulan Avrupa Kürt Dernekleri Federasyonu (KON-KURD)'yla işbirliği içerisinde faaliyetleri sürdürmüştür. Bu tarihten itibaren AB ülkelerinde faaliyet gösteren PKK ile ilişkili dernek ve oluşumlar KON-KURD çatısı altına toplanmıştır. AB kurumlarının merkezlerinin bulunduğu Belçika, PKK'nın Avrupa örgütlenmesi açısından da merkezi bir konuma gelmiştir (Tetik, Belçika, 2019).

1990'lı yıllarda PKK ile mücadelede ciddi manada kayıplar veren Türkiye'de, PKK'ya destek veren ve sözcülüğünü yapan Demokrasi Partisi kapatılmış, bu partiden milletvekili seçilmiş olan Zübeyir Aydar ve Remzi Kartal tutuklanmamak için Türkiye'den yurt dışına çıkmıştır. Hollanda'da 12 Nisan 1995 tarihinde "Sürgündeki Kürt Parlamentosu'nu (SKP)" kuran Aydar ve Kartal, 1999 yılında bu oluşumun yerine Belçika'da Kürdistan Ulusal Kongresi'ni (KNK) kurmuşlar ve Avrupa ülkelerinde faaliyet gösteren PKK destekçisi tüm örgüt ve yapılanmalara yön vermişlerdir. Belçika'daki yapılanmayı Fransa, Hollanda ve İsveç'te de sürdürmüşlerdir. 2013 yılından itibaren Avrupa Demokratik Kürt Toplum Kongresi (KCDK-E) çatısı altında; Belçika, Hollanda ve Fransa'da Demokratik Kürt Konseyi, İsveç'te İsveç Demokratik Kürt Toplum Merkezi adı altında faaliyet yürütmeye başlamışlardır (KCDK-E, 2014).

PKK'nın Suriye kolu PYD/YPG'nin 2011 yılından sonra Suriye'de DEAŞ'a karşı yürütülen mücadelede etkin rol oynamaya çalışarak Avrupa Birliği ülkeleri nezdinde meşruiyet kazanmayı hedeflemiştir. Örgüt yöneticileri uluslararası ortamda PKK'dan çok PYD'nin öne çıkmasını arzu

etmişlerdir. Örneğin; 2012-2018 yılları arasında Belçika’da, KNK ve PKK ile bağlantılı yapılanmalar PYD propagandası içeren yüzün üzerinde protesto gösterisi ve basın açıklaması gerçekleştirmişlerdir. 2018 yılında Türkiye’nin Afrin’e yönelik gerçekleştirdiği operasyonu protesto etmek amacıyla, Belçika’da gerçekleştirilen “Solidariteit Met Afrin” (Afrin ile dayanışma) etkinliğine Avrupa ülkelerinde özellikle kapitalizm karşıtlığı ile öne çıkan, yardım kuruluğu adı altında faaliyette bulunan birçok sivil toplum örgütünün, Avrupalı siyasetçi, gazeteci, yazar, akademisyenin katılmış olması (Avrupa Postası, 2018), PKK ve PYD’nin Avrupa ülkeleri tarafından desteklendiğinin en açık göstergelerindedir.

PKK ile PYD/YPG arasındaki ilişki Avrupa ülkelerinin istihbarat birimlerince de kabul edilmekte, düzenledikleri raporlara yansımaktadır. Bunun en somut örneklerinden biri Fransa parlamentosunun 3 Temmuz 2019 tarihli oturumunda Türkiye’nin bu iki örgütle vermiş olduğu mücadele hakkında yapılan tartişmalarda açıkça ortaya konmuştur. Ayrıca Fransız İstihbarat Araştırma Merkezi raporlarında PYD/YPG’nin PKK ile ilişkili olmanın yanı sıra, PKK lideri Abdullah Öcalan’ı önder olarak kabul ettiği ve Öcalan tarafından ortaya konan “demokratik konfederalizm” ideolojisini benimsediği ifade edilmiştir. PYD’nin Avrupa yapılanmasından sorumlu olan Zozan Derik, KCK’nın Avrupa’daki uzantısı KNK tarafından yürütölen açlık grevlerine destek vermiştir. Öcalan’ın serbest bırakılması için KNK temsilcileri Remzi Kartal ve Zübeyir Aydar’ın da katıldıkları toplantılara PYD temsilcisi Zozan Rojava’nın da katılmış olması, bu birlikteliğin bir diğer göstergesi olarak istihbarat raporlarına yansımıştır (Yılmaz & Tetik, 2020).

PKK ve PYD’nin Avrupa ülkelerinden aldığı siyasi desteğin yanı sıra ekonomik anlamda da ciddi manada destek gördüğu söylenebilir. Başta siyasi aktörler ve partiler olmak üzere çeşitli sivil toplum örgütleri ve devlet kurumları yüksek ölçekte finansal destek vermektedir. Örnek verilecek olursa, PKK’nın Avrupa yapılanmasında önemli bir yeri olan Belçika Kürt Enstitüsü 2019 yılında Belçika Kültür, Gençlik ve Medya Bakanlığı’ndan 135 bin Euro civarında bir destek almıştır. Söz konusu enstitü PKK’yı, barışçı yollarla kendisine fırsat verilmediği için silahlı yöntemlerle özgürlük savaşı veren bir yapılanma olarak gördüğünü ifade ederek, açıkça PKK’ya destek verdiğini kabul etmiştir. Buna rağmen, PKK’yı terör örgütü olarak tanımlayan Avrupa Birliği’nin adeta başkenti olarak kabul edilen Belçika’da, adli makamlar tarafından herhangi bir işlem yapılmamıştır (Tetik, www.aa.com.tr, 2020). Belçika’ya benzer şekilde İsveç’te, İsveç Gençlik ve Sivil Toplum Ajansı tarafından PKK ve PYD’ye yüz binlerce Euro destek verilmiştir. Fransa’da PKK ve PYD tarafından kültürel etkinlik adı altında gerçekleştirilen faaliyetlere Fransız senatörlerin katıldıkları ve parasal desteklerde buldukları görölmüştür. Avrupa ülkeleri tarafından uluslararası topluma, sivil toplum kuruluşlarına destek olunduğu yönünde mesaj verilmeye çalışılsa da bu yardım ve desteklerin söz konusu kuruluşlar tarafından PKK ve PYD’ye aktarıldığı bilinmektedir.

Avrupa ülkelerinin PKK ve PYD’yi siyasi ve ekonomik açıdan desteklemesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Birincisi, geçmişten günümüze Batılı ülkelerin Türkiye’nin Orta Doğu coğrafyasında etkin bir güç olmasını istememeleri ve bu amaçla her türlü aktörü kullanmalarındır. Geçmişte Türk devletine karşı Ermeni toplumunu kullanan Batı, sonrasında Kürt isyanlarını desteklemiş, günümüzde de PKK ve PYD gibi örgütleri kullanarak Türkiye’yi zayıflatma ve etkisiz hale getirme çabası içerisinde olmuştur. İkincisi, Orta Doğu ülkelerinin yeniden şekillendirilmekte olduğu süreçte, bu coğrafyada etkin olabilmek amacıyla bu tip örgütleri kullanmak istemeleridir. Bir taraftan söz konusu örgütleri resmi söylemlerinde terör örgütü olarak kabul ettiklerini ifade etseler de diğer taraftan destek vermekten geri kalmamışlardır. Bunun nedeni hedeflerine ulaştıkları zaman ya da kendi menfaatleriyle çeliştikleri zaman söz konusu yapılarla ilişkilerini kolayca sonlandırabileceklerini düşünmeleridir. Üçüncüsü, kendi ülkelerinde yaşayan PKK ve PYD destekçilerinden siyasi çıkar elde etmek istemeleridir.

Sonuç

Türkiye, öncelikle sahip olduğu coğrafı konum nedeniyle, Avrupa Birliği’nin Orta Doğu politikalarının şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Uluslararası politikaların belirlenmesinde başta gelen faktörlerden olan ülkeler arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerde, Avrupa ülkeleri ile Orta Doğu ülkeleri arasında adeta bir köprü vazifesi görmektedir. Güvenlik politikaları açısından değerlendirildiğinde ise bir tampon görevi üstlendiği söylenebilir. Ayrıca sahip olduğu 80 milyonun üzerinde nüfusu ve bölge ülkeleri arasında üstün nitelikteki askeri gücüyle öncelikli olarak dikkate alınması gereken bir ülkedir. 2000’li yıllar Türk diş politikası açısından, hem AB tam üyelik müzakerelerine başlanması hem de uluslararası terörizmle mücadelenin dünya gündemine oturması ve Türkiye’nin terör örgütlerinin yoğunlukla faaliyet yürüttüğu Orta Doğu coğrafyasına yakınlığı nedeniyle oldukça hareketli, inişli çıkışlı bir dönem olmuştur. Bu süreçte Türkiye, Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi paralelinde, diş politikada

yumuşak güç unsurları kullanılarak komşu ülkelerle arasındaki sorunları çözüme kavuşturabilmiş olsaydı, sahip olduğu potansiyelle bölgesinde etkin bir güç olma fırsatı yakalayabilirdi. 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali sürecinde, ABD ile tezkere kriziyle başlayan Süleymaniye Baskını ile devam eden sorunlu bir dönem yaşayan Türkiye, bu dönemde ABD'nin bölgeye müdahalesini uluslararası hukuka uygun bulmayan AB ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme fırsatı yakalamış ve 2005 yılında tam üyelik müzakerelerine başlanmıştır. Ayrıca ABD'nin bölgeye müdahalesine karşı olan Irak, İran ve Suriye ile ilişkilerini geliştirirken, Körfez ve Kuzey Afrika ülkeleri ile ekonomi ve ticaret alanında daha yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Ancak 2011 yılında başlayan "Arap Baharı" olarak adlandırılan süreçte küresel güçlerin bölgeye müdahalesi neticesinde ortaya çıkan durum, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerini kötüye götürmekle kalmamış, AB'ye tam üyelik müzakerelerini de durma noktasına getirmiştir.

Türkiye'nin Arap coğrafyasına yönelik benimsemiş olduğu tarihi ve kültürel mirasa dayalı bütünleştirici dış politika anlayışı, yerini askeri güç kullanılan ve bölge ülkelerinin topraklarına yönelik tehdit içerikli söylemlere bırakmıştır. Örneğin 2000'li yılların başında, Suriye ile vize serbestisi, ekonomik işbirliği anlaşmaları hatta ortak bakanlar kurulu düzenleme noktasına varan iyi ilişkiler, 2011'den itibaren giderek kötüleşmiş, karşılıklı yapılan sert açıklamalar ilişkileri oldukça gergin bir hale getirmiştir. İlerleyen dönemde Suriye'de yaşanan gelişmeler, özellikle PYD'nin bölgede etkinlik kazanmasıyla Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit eder boyuta erişmiştir. Türkiye'nin Suriye sınırına yakın yerleşim yerlerine yönelik gerçekleştirilen saldırılar, Türkiye'nin bölgeye askeri müdahalesini kaçınılmaz kılmıştır. Ayrıca ABD ve Rusya'nın bölgede kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri ortamı daha da istikrarsız hale getirmiş ve terör örgütlerinin etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Türkiye, böyle bir ortamda bölge halkını ve kendi ulusal güvenliğini tehdit eden terör yapılanmalarıyla mücadelede adeta yalnız bırakılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihten günümüze kadar geçen süreçte hedefi daima muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak olmuş, bu doğrultuda yönünü Batılı ülkelere çevirmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren Avrupa Birliği'ne üye olmaya çalışması da bunun en önemli göstergelerinden birisidir. 2000'li yılların başından itibaren tam üyelik müzakerelerine başlanmasıyla birlikte AB, müzakere sürecini Türkiye üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanmaya çalışmıştır. Özellikle azınlık hakları, kişisel hak ve özgürlükler, düşünce özgürlüğü gibi konularda Türkiye sürekli eleştirilere maruz kalmıştır. Halbuki kırk yıldan fazla bir süredir terörizmle mücadele etmek zorunda kalmış olan Türkiye, bu mücadelesini terörle mücadele eden diğer devletlerle karşılaştırıldığında onlardan çok daha hukuk devletine yakışır şekilde sürdürmüştür. Buna rağmen hukuk alanında çok ciddi reformlar yapmış ve uluslararası platformda kabul edilen normları kendi hukuk sistemine entegre etmiştir. İlerleyen dönemde Türkiye, AB'ye tam üye olur ya da olmaz, modern demokrasilerde olması gereken düzenlemeleri yapmış olması Türkiye için olduğu kadar bölge ülkeleri için de olumlu bir gelişmedir. AB açısından bakıldığında; ABD, Çin ve Rusya'nın başı çektiği çok kutuplu bir sisteme dönüşen uluslararası ortamda, kendi güvenliğini sağlamak ve etkili küresel politikalar üretebilen bir aktör olabilmek için Türkiye gibi potansiyeli yüksek bir müttefik her zaman için önem arz etmektedir. Ekonomi ve ticaret alanında geniş pazarlara ulaşma enerji kaynaklarına erişim, yasadışı ya da düzensiz göçle mücadele AB'nin Türkiye'yi göz ardı ederek başarabileceği konular değildir. Sonuç olarak Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin geliştirilmesi her iki tarafın da yararına sonuçlar doğuracaktır. Türkiye, uluslararası ilişkilerde herhangi bir tarafa bağımlı hareket etmek zorunda değildir. Hem komşularıyla hem de ABD, Rusya, Çin, AB gibi etkin, küresel ve bölgesel güçlerle dengeli bir dış politika izleyerek bölgede etkili bir rol elde edebilir. Nitekim, Ukrayna-Rusya savaşında sergilenen tutum tam da buna örnek verilebilecek şekildedir.

Etik Beyan

"21. Yüzyılda Orta Doğu'da Yaşanan Gelişmelerin Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi Üzerine Bir Bakış" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Etik kurul izni gerektirmeyen bir çalışmadır.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

Avrupa Postası. (2018, Ocak 29). Ekim 10, 2023 tarihinde www.avrupa-postasi.com: <https://www.avrupa-postasi.com/belcikada-afrin-ile-dayanisma-platformu-kuruldu> adresinden alındı

- Aydoğan, M. (2002). *Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz?* İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- BAC (Devlet Arşivleri Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi). (1963, Eylül 12). Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan anlaşma.
- Bağcı, H. (2001). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*. Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Bal, P. G. (2016). The Effects Of The Refugee Crisis On The EU-Turkey Relations: The Readmission Agreement And Beyond. *European Scientific Journal*, 12(8), s. 14-35.
- Bölükbaşı, S. (1992). *Türkiye ve Yakınındaki Ortadoğu*. Ankara: Dış Politika Enstitüsü.
- Bölükbaşı, S. (2001). Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa. Ş. H. Çalış, İ. D. Dağı, & R. Gözen (Dü) içinde, *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik* (s. 243-270). Ankara: Liberte Yayınları.
- Casier, M., & Jongerden, J. (2012). Understanding today's Kurdish Movement: Leftist Heritage, Martyrdom, Democracy and Gender. *European Journal of Turkish Studies*(14), s. 2-12.
- Corradetti, C. (2020). Reflecting on the EU: the Good and the Bad Times, and Those That Are Yet to Come. *Jus Cogens*, 2(1), s. 1-6.
- Cumhuriyet. (1963, Eylül 13). Ortak Pazara girdik. Dün Anlaşma imzalandı. *Cumhuriyet*, s. 1,5.
- Cumhuriyet. (2004, Mayıs 1). Rumlar imkansız istiyor. *Cumhuriyet*, s. 1,11.
- Cumhuriyet. (2005, Ekim 3). Müzakereler başladı. *Cumhuriyet*, s. 1,9,11.
- Çakmak, H. (2009). Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri. *Türk Yurdu*(257), s. 39-57.
- Çetin, S., Turan, E., Çetin, R. A., & Hamşioğlu, O. (2017). The Impact of the Syrian Refugee Crisis on Turkey-EU Relations. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), s. 13-19.
- Demir, T. (2023). *Syrian Kurds, the Democratic Union Party (PYD) and the Strategic Framing of the Civil War: Selling the New Model of Governance*. Maryland, USA: Lexington Books.
- Ercan, M. (2018). *Avrupa Birliği ve Türkiye ile İlişkileri*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Frontex. (2014). *Annual Risk Analysis 2014*. Warsaw, Poland: Frontex.
- Gemici, E., & Ercan, M. (2023). Cumhuriyet'in 100. Yılında Batılılaşma Çerçevesinde Türkiye-AB İlişkilerine Eleştirel Yaklaşım: Canlanma mı? Geçmişin Tekrarı mı? *Akademik Hassasiyetler*, 10(Cumhuriyet Özel), s. 853-889.
- Gözen, R. (1998). Türkiye'nin II.Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları. İ. Dağı (Dü.) içinde, *Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim* (s. 179-216). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gözen, R. (2002). Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Gelişimi ve Etkenleri. H. C. Güzel, K. Çiçek, & S. Koca (Dü) içinde, *Türkler Ansiklopedisi* (Cilt 17, s. 233-250). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Gözen, R. (2006). Türkiye-AB Yakınlaşması: 1999 AB Helsinki Zirvesinden 2003 Irak Savaşına Stratejik Algılamalarda Dönüşüm Süreci. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(10), s. 115-146.
- Gürbüz, K. (2023). Atatürk Döneminde Sadabat Pakti Çerçevesinde Türkiye'nin Orta Doğu Ülkeleri ile İlişkileri. *Abi Ernan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), s. 330-349.
- Halliday, F. (2005). *The Middle East in International Relations*. New York: Cambridge University Press.
- Hughes, E. (2011). *Turkey's Accession to the European Union: The Politics of Exclusion?* London: Routledge.
- Hürriyet. (1995, Mart 6). Yüz Yıllık Rüya. *Hürriyet*, s. 1.
- İşleyen, B. (2023). Affective Politics of Migration Control in Turkey: a Postcolonial Approach. *European Security*, 32(3), s. 367-384.
- KCDK-E. (2014, Temmuz 6). KCDK-E Tüzük. Kasım 26, 2023 tarihinde <http://web.archive.org/web/20160614173322/http://www.kcde.eu/tuzuk> adresinden alındı
- Koçer, G. (2006). Türk Dış Politikasında Din Unsuru. *Akademik Orta Doğu*, 1(1), s. 131-157.
- Kut, Ş. (2000). Türkiye'nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Anahatları. G. Özcan, & Ş. Kut (Dü) içinde, *En Uzun Onyıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar* (s. 45-64). İstanbul: Boyut Yayınları.
- Kürkçüoğlu, Ö. (2010). *Türkiye'nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası (1945-1970)*. Ankara: Barış Platin.
- Lippert, B. (2021). Turkey as a Special and (Almost) Dead Case of EU Enlargement Policy. W. Reiners, & E. Turhan (Dü) içinde, *EU-Turkey Relations: Theories, Institutions and Policies* (s. 267-294). Cham/Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Luif, P., Gündoğar, S. S., & Ak, C. Z. (2009). *Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası: Türkiye Nereye Ait?* İstanbul: TESEV Yayınları.
- Makovsky, A. (1999). The New Activism in Turkish Foreign Policy. *SAIS Review*, 19(1), s. 92-113.
- Mansfield, P. (2012). *Ortadoğu Tarihi*. (Ü. H. Yolsal, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Marktler, T. (2006). The Power of the Copenhagen Criteria. *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, 2, s. 343-364.
- Oğuzlu, T. (2010). Büyük Güçlerin Orta Doğu'ya İlişkin Politikaları ve Türkiye. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 2(14), s. 58-65.

- Oğuzlu, T. (2012). Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinde Arap Baharı'nın Etkisi. *Ortadoğu Analizi*, 4(48), s. 20-29.
- Öniş, Z. (2008). Türkiye-EU Relations: Beyond the Current Stalemate. *Insight Turkey*, 10(4), s. 35-50.
- Özcan, N. A. (1999). *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*. Ankara: ASAM Yayınları.
- Pace, M. (2004). The Euro-Mediterranean Partnership and the Common Mediterranean Strategy? European Union Policy from a Discursive Perspective. *Geopolitics*, 9(2), s. 292-309.
- Sander, O. (2020). *Türkiye'nin Dış Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Şahin, M. (2010). Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik ve Değişim. *Akademik Orta Doğu*, 4(2), s. 9-21.
- TBMM Tutanakları. (2007, Ekim 24). 23. Dönem 11'inci Birleşim 1'inci Oturum. Ankara: TBMM.
- Tetik, Ü. (2019). Belçika. *Avrupa'da PKK Yapılanması* (s. 183-241). içinde İstanbul: SETA Yayınları.
- Tetik, Ü. (2020, Ocak 30). Ekim 13, 2023 tarihinde [www.aa.com.tr](https://www.aa.com.tr/tr/analiz/belcikanin-ımtiyazli-teror-orgutu-pyd-pkk/1718965): <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/belcikanin-ımtiyazli-teror-orgutu-pyd-pkk/1718965> adresinden alındı
- Tocci, N. (2012). Turkey's Neighbourhood Policy and EU Membership: Squaring the Circle of Turkish foreign policy. *International Journal*, 67(1), s. 65-80.
- Torun, Z. (2021). From Convergence to Divergence: The Compatibility of Turkish and EU Foreign Policy. W. Reiners, & E. Turhan (Dü) içinde, *EU-Turkey Relations: Theories, Institutions and Policies* (s. 323-346). Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Uslu, N. (2000). *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Wahnberger, A. (2017). *The EU-Turkey Agreement on Migration: Objective and Reality*. Frankfurt, Almanya: Viadrina Avrupa Üniversitesi.
- Wessels, W. (2012). The Maastricht Treaty and the European Council: The History of an Institutional Evolution. *Journal of European Integration*, 34(7), s. 353-767.
- Yılmaz, M. L., & Tetik, Ü. (2020). Ortadoğu'yu Terörize Eden PYD/PKK'nın Seçilmiş AB Ülkelerindeki Finansman Kaynakları. *Liberal Düşünce*, 25(97), s. 109-130.

EXTENDED ABSTRACT

Türkiye, which turned its direction to the West due to the Soviet threat after the Second World War, did not remain indifferent to the integration process between European states and applied for membership to the community on July 31, 1959, for economic development. Türkiye's membership process to the European Economic Community (EEC) was based on a legal basis with the Ankara Treaty signed on September 12, 1963, and Türkiye's integration process with European states, which has been continuing for 60 years began. During this process, ups and downs were arising from the international conjuncture. Relations between Türkiye and European states, which were shaped around the Cyprus issue, Turkish-Greek and Arab-Israeli Disputes during the Cold War, developed mostly based on terrorism and refugee problems after the Cold War. In this study, the historical perspective of Turkey-EU relations was briefly explained, some information about Turkey's and the EU's Middle East policy was given, and attention was drawn to the impact of the US policies towards the Middle East geography on Turkey-EU relations and the EU countries activities against Turkey had been highlighted. Turkey-EU relations had been discussed in terms of European countries' support of terrorist organizations, especially the PKK, various evaluations had been made and suggestions had been tried to be made. The study aims to reveal the impact of the developments in the Middle East geography, especially in Turkey's neighboring countries, in the post-Cold War period on Turkey's EU membership. After the Cold War, Türkiye's duty as a barrier against the Soviet threat lost its meaning, but the Gulf War in the Middle East after the Cold War and the Bosnian and Kosovo Wars in the Balkans in the 1990s showed that Türkiye had not lost its importance in the region. Recently, relations between Türkiye and the European Union have been developing mostly on the axis of the Syrian Civil War in the Middle East, the migration problem caused by terrorism and instability, the Libyan Civil War, and the use of energy resources in the Eastern Mediterranean and the energy supply security problem arising from the war between Russia and Ukraine. The European Union as an active actor in the international system, is trying to demonstrate its effectiveness in the Middle East region, which is the target of global powers with its oil and natural gas resources, by using soft power elements rather than armed interventions. In the post-Cold War period, the European Union began to experience serious social and economic difficulties due to immigration from countries in Asia and Africa. The Syrian refugee problem, which emerged as a result of the process called "Arab Spring" started in Tunisia in 2010, then spread to Syria in 2011 and a civil war broke out in the country, leaving the EU with a much more difficult situation. Since the beginning of the 21st century, policies towards the countries in the region have developed on the axis of security, within the framework of the fight against international terrorism

during the US intervention first in Afghanistan and then in Iraq. The social and economic problems caused by irregular migration from North Africa and Eastern Mediterranean countries to European countries and the spread of the terrorism problem in the Middle East to European countries have led the European Union to take an active role in solving the problems in these regions. In the period from the date of its establishment until today, the goal of the Republic of Türkiye has always been to reach the level of contemporary civilizations. In this direction, it has turned its attention to Western countries. Its attempt to become a member of the European Union since the 1960s is one of the most important indicators of this. Türkiye has an important role in shaping the European Union's Middle East policies, primarily due to its geographical location. It acts as a bridge between European countries and Middle Eastern countries in economic and commercial relations between countries, which are among the leading factors in determining international policies. When evaluated in terms of security policies, it can be said that it acts as a buffer. In addition, it is a country that should be taken into consideration as a priority with its population of over 80 million and its superior military power among the countries in the region. The 2000s have been a very active and turbulent period in terms of Turkish foreign policy, because of the start of EU full membership negotiations, the fight against international terrorism being on the world agenda, and Türkiye's proximity to the Middle East geography, where terrorist organizations operate intensively. There are many reasons why European countries support PKK and PYD politically and economically. The first is that, from past to present, Western countries have not wanted Türkiye to be an active power in the Middle East geography and have used all kinds of actors for this purpose. The West, which used the Armenian community against the Turkish state in the past, later supported the Kurdish rebellions and today is trying to weaken and neutralize Türkiye by using organizations such as PKK and PYD. Secondly, they want to use this type of organization to be effective in this geography, during the period when the Middle Eastern countries are being reshaped. Although they considered these organizations as terrorist organizations in their official statements, they did not refrain from supporting them. They think that they can easily terminate their relationships with these structures when they achieve their goals or when they conflict with their interests. Thirdly, they want to gain political benefit from PKK and PYD supporters living in their own countries. Whether or not Türkiye becomes a full member of the EU in the future, making necessary arrangements to get modern democracies is a positive development for Türkiye as well as for the countries in the region. From the EU perspective; an ally with high potential like Türkiye is always important to ensure its security in the international environment, which has transformed into a multipolar system led by the USA, China, and Russia, and to become an actor that can produce effective global policies. Reaching large markets in the field of economy and trade, access to energy resources, and combating illegal or irregular migration are not issues that the EU can achieve by ignoring Türkiye. As a result, improving relations between Türkiye and the European Union will result in the benefit of both sides. Türkiye does not have to act dependent on any side in international relations. It can achieve an effective role in the region by pursuing a balanced foreign policy with both its neighbors and influential global and regional powers such as the USA, Russia, China, and the EU. As a matter of fact, the attitude exhibited in the Ukraine-Russia war is exactly an example of this. Türkiye and the European Union should treat each other as allies, not as rival actors, and build their relations on common interests. Otherwise, they will be negatively affected by the crises and lose power.